

bohužel mnohá jména vypadla. U některých studií je literatura opravdu výběrová, s malým zastoupením prací českých badatelů. Publikace neuvádí, z jakých notových edic pocházejí použité ukázky (včetně textu či anglického překladu), u většiny studií není uvedeno, kdo je autorem překladů z citovaných česko- a německo-jazyčných pramenů.

I přes zmíněné drobné výtky je sborník významným počinem a posunem ve vyplňování slepých míst v bádání o české hudební

kultuře 19. století. Dává hlasu těm, které dosud slyšet nebyly, ačkoliv velkou měrou přispěly k vytváření české národní kultury. Představuje ženy-interpretky často i doslova celosvětového renomé a skladatelky, které byly plnohodnotnými a autentickými představitelkami hudebního romantismu. Práce tematizuje celou řadu zajímavých aspektů (nejen) české společnosti 19. století a otevírá nové možné oblasti výzkumu, na jehož výsledky se budeme těšit.

KATEŘINA NOVÁ

Renato Meucci – Gabriele Rocchetti: *The Horn*

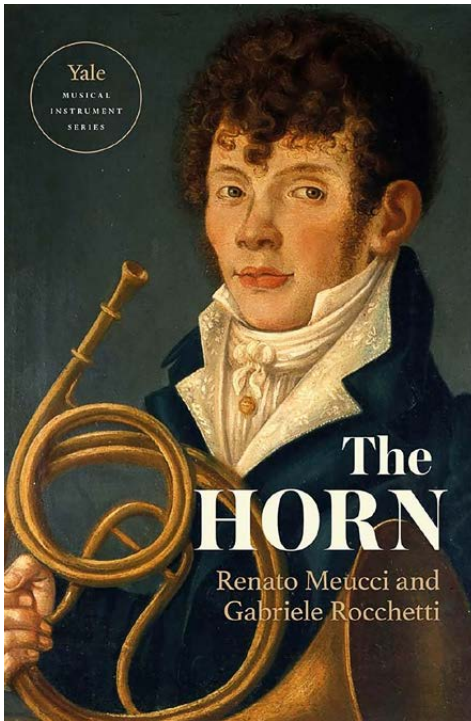
Yale University Press, New Haven – London 2023

378 s., ISBN 978-0-300-11893-3

Although organology was not established as a scientific field in the modern sense until the 19th century, the study of musical instruments from diverse perspectives and for a wide range of purposes can be traced very far back into history. Assuming correctness of interpretation, a musical instrument as tangible documentation of otherwise intangible musical culture can reveal information to us about many aspects of historical aesthetic (musical, sonic, and visual) ideals, the performance practice of a given geographical, historical, or societal milieu, the level of craftsmanship and of commercial development, and many other aspects. Therefore, if organologists wish to evaluate the historical development of a particular instrument completely, their research must encompass a wide range of typologically varied sources, and the scholars must apply highly diverse methods to those sources' interpretation. For the reasons

stated, much work in the field of organology is limited to individual aspects of this broad area of study (classification, acoustics, history, manufacturing technologies, terminology, pedagogy, archaeology, ethno-organology, iconography...). Broad surveys usually deal with musical instruments in a general way, but on the other hand there is still a surprising lack of publications focusing on the detailed evaluation of concrete instruments (and especially of certain instruments) in a comprehensive manner.

A series of publications being issued by Yale University Press under the collective title "Yale Musical Instrument Series" has set out to compensate for this deficit. Since 2002, they have been publishing organological monographs focusing on individual families of musical instruments. So far, nine volumes of the series have been published, mostly devoted to wind instruments: Jeremy Montagu: *Timpani and Percussion* (2002);

Ardal Powell: *The Flute* (2003); Geoffrey Burges – Bruce Haynes: *The Oboe* (2004); Trevor Herbert: *The Trombone* (2006); Eric Hoeprich: *The Clarinet* (2008); John Wallace – Alexander McGrattan: *The Trumpet* (2012); James B. Kopp: *The Bassoon* (2012); Stephen Cottrell: *The Saxophone* (2013); David Lasocki – Robert Ehrlich: *The Recorder* (2022). In 2023, the series was expanded by a long-awaited monograph devoted to the history and origins of the modern French horn in all its diversity: *The Horn*.

The word “horn”, used in the book’s title, is a term covering all of the various phases of the French horn’s development, and the instrument in question is one that has long awaited a new evaluation. The horn finally received the first overall, comprehensive discussion of its history in 1960 thanks to a monograph by Reginald Morley-Pegge (*The*

French Horn: some notes on the evolution of the instrument and its technique; London: Ernest Benn), which was the third volume of the series “Instruments of the Orchestra” to be issued. In it, the author made use of his knowledge and experience as an active horn player and of the knowledge he had acquired whilst revising the catalogue of the wind instrument collection of the Paris Conservatoire and through his friendship with W. F. H. Blandford and Philip Bate. Other publications devoted to this instrument have also often been created as the result of the interest of active horn players in the history of their instrument (Bernhard Brüchle – Kurt Janetzky: *Kulturgeschichte des Horns. Ein Bildsachbuch*, Tutzing: H. Schneider, 1976; also by the same authors: *Das Horn. Eine kleine Chronik seines Werdens und Wirkens*, Bern: Hallwag AG, 1977), who wished thereby “[...] to pay sincere tribute [...]” to the horn by sharing its fascinating history and development (Brüchle – Janetzky, 1976, op. cit., p. 7). The horn’s development from a simple animal horn to a modern orchestral instrument is so convoluted that authors of surveys on the subject have always had to deal with a huge quantity of written and iconographic sources as well as with musical sources. For a comprehensive understanding of the instrument, among the key issues meriting their own special attention are playing technique and the principles of interpreting horn parts from various historical periods (recently e.g. John Humphries: *The Early Horn. A Practical Guide*, Cambridge: University Press, 2000). A whole range of issues connected with horn research was discussed at an organology symposium in Michaelstein (*Jagd- und Waldhörner. Geschichte und*

musikalische Nutzung, Augsburg: Wissner-Verlag, 2006), and the amount of further literature devoted to various aspects of this fascinating instrument has been growing almost exponentially from the latter half of the 20th century up to the present.

While it might seem that this sharp growth in the production of scholarly and popular studies has reliably satisfied the interest in learning about the instrument and its development, an all-encompassing publication like Morley-Pegge's monograph offering a new, up-to-date, and comprehensive discussion of the horn and of its overall development and history was still clearly lacking. For the "Yale Musical Instrument Series," Renato Meucci and Gabriele Rocchetti accepted this challenging task.

No lengthy introduction of Renato Meucci is required because his extensive scholarly activities and publications are known to anyone involved with organology (having earned, among other honours, the Christopher Monk Award, the Anthony Baines Memorial Prize, and the Curt Sachs Award for his achievements in the field). It is, however, probably less widely known that Meucci studied guitar and horn at the conservatoires in Rome and Milan and spent the first decade of his career as a performer before beginning to devote himself consistently to musicology in the 1980s (besides numerous studies published in scholarly periodicals and compendia, of special note is his *Strumentaio. Il costruttore di strumenti musicali nella tradizione occidentale*, Venezia: Marsilio, 2008). His more recent publication activity includes the editing of the proceedings from the international conference *Il corno da caccia. Musica a corte tra Piemonte ed*

Europa (secc. XVI-XIX) held in Turin in 2020 (Olschki 2023), which demonstrated the diversity of topics involved with the rebirth of the hunting horn, an instrument originally intended for signalling, into a full-fledged orchestral instrument, and the horn's role in a social context, especially in the 17th and 18th centuries, when it clearly assumed the role of a symbol of concrete social status and power.

The other author, Gabriele Rocchetti, studied horn at the Milan Conservatoire, but his interest in music of the Baroque and Classical periods led him to study playing the natural horn (Schola Cantorum Basiliensis under the guidance of Thomas Müller) and to collaboration with leading ensembles involved with the informed interpretation of historical music. Besides performing and teaching, however, he has also long been devoting himself to theoretical research on his instrument through activities at conferences and through editing and publishing (including articles for the *Historic Brass Society Journal*, *Liuteria musica e cultura*, and *Recercare*), focusing mainly on questions of the use of the horn in the music of various historical periods, its introduction into classical music, and issues of performance practice in those historical compositions.

This is not the first time Meucci and Rocchetti have worked together as coauthors, having taken part jointly in preparing the encyclopaedia entry "Horn" for the second, revised edition of *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* in 2001. The encyclopaedia article and the publication reviewed here are separated not only by the degree of specialisation of the genre, but also by the span of 22 years, during which the two authors had the chance

to devote themselves to research on the horn and to the study and analysis of sources and the ever growing literature. In view of the scope of information, it was necessary give consideration to the book's conception and to determine the methods of interpretation.

The book proceeds chronologically and is divided into three main parts: the first part summarises the earliest history of the instrument from antiquity through the Baroque, the second covers the period of Classicism, and in the last part the authors discuss of stage of the initial application of valve mechanisms to the horn and its further development on the way to becoming a modern orchestral instrument. They devoted proportionately less attention to the instrument's most recent history because they regard the sources on that topic as sufficiently accessible even online (the bibliographical listing also includes several specialised virtual sources). The authors also proceeded in a similar manner with respect to certain particular topics of discussion; wherever there is enough already existing literature on a topic, the authors "merely" summarise their findings, providing references to appropriate sources for particular details. The monograph also deliberately avoids specialised matters of acoustics as well as comprehensive biographies of horn players, for which there are enough printed and virtual sources. Doing so was necessary because despite their attempts to be sparing, the book reaches a respectable length (378 pp.), supplemented by additional appendices that can be accessed online (Appendixes I, II, and III totalling 238 pp.).

A certain simplification of the presentation of obvious facts and of information

sufficiently supported by the literature and sources is compensated for by more detailed coverage of topics to which the available literature has not yet devoted adequate attention (such as the role played by Italy in the instrument's history and development). More detailed, in-depth interpretations are also presented in situations where existing ideas (that have often been accepted uncritically) are subjected by the authors to strict criticism in their attempts to set the facts straight (concerning, for example, the actual inventor of the "Inventionshorn", a natural horn with interchangeable crooks, or who first invented the valve mechanism). In all of those cases, the authors are very precise in casting doubt on existing theories on the basis of detailed research and analysis of available sources. In any case, one of the major advantages of the book is the way that the authors support their presentation of facts with plenty of iconographical materials and quotes from original sources, most of which can be accessed either directly in the book or through the online appendices mentioned above. Their stated theses can be verified immediately and very simply by the reader without the need for doing more extensive research.

Czech readers will surely be pleased by the attention devoted to the Bohemian lands in the narrative about the process of the horn's transformation from the role of a signalling instrument to that of an artistic and orchestral one (A. J. Hampel, C. Haudek, G. Stich-Punto), including the role of the Bohemian aristocracy, who contributed the introduction of the hunting horn to central Europe as an essential part of the par force hunt. The authors correctly cast doubt on the unique part supposedly

played by Count František Antonín Špork (Franz Anton Reichsgraf von Sporck) in this process, the importance of which has often been overestimated in the past, so they give a very sober account. However, despite having a very respectable overview of the literature and sources, because of the language barrier, the authors remained unaware of certain recent publications (especially Preiss's revised monograph about F. A. Špork from 2003 or the series *Sporckovské árie* [The Sporck Arias] by Stanislav Bohadlo appearing in the journal *Hudební rozhledy*, 2009), which sheds light on unknown facts and refutes some earlier erroneous assertions. For example, the frequently repeated claim that Count Špork, on the basis of his experiences in France and the liking for the instrument he had picked up there, had his subjects learn to play the horn, making him responsible for the instrument's introduction to the Bohemian lands. The opinion cannot be attributed to Ludwig Gerber (1792), because this information had already been repeatedly presented by Count Špork through his biographies (*Leben Eines Herzlichen Bildes* [...] 1715, 1720) and through the writings of his court poet Gottfried Benjamin Hancke ("We'll soon all hear musicians who, by chance, / can play the Waldhorn, once unknown to Czechs, / which Špork first brought back home with him from France. / Its spread is quick, like on a dozen legs.", Description of Kuks, a spa

in Bohemia, 1722). Of course, in the context of the book these are mere marginalia that detract nothing from the scholarly accuracy of the overall contents.

In the book's foreword, the authors expressed their intention of informing readers in particular about topics involving the horn and its development that are not routinely available by searching online, and for this reason they concentrated on detailed research of original sources (besides written and iconographic sources, also examining specimens of instruments preserved in collections around the world) and their careful analysis. It should be said that this is truly one of their book's greatest contributions. In it, the authors succeeded at summarising the history of the horn clearly, logically, and in a manner exhausting the possibilities of a comprehensive monograph. Familiar knowledge and facts are presented clearly, concisely, and yet completely, whilst ingrained myths are refuted by the logical analysis of sources. At the same time, the writing is both a joy to read and level headed, and besides enumerating known facts, it also reveals much new, previously unknown information to its readers. Throughout, what shines through is not only the two authors' enthusiasm for the instrument, but also, above all, a purity of methodology that has made this publication a very successful outcome after the long years of expectations that this book has managed to fulfil in a very worthy manner.

TEREZA ŽŮRKOVÁ

Renato Meucci – Gabriele Rocchetti: *The Horn*

Yale University Press, New Haven – London 2023

378 s., ISBN 978-0-300-11893-3

Ačkoli se organologie jako vědní obor v moderním slova smyslu ustanovila až v 19. století, zkoumání hudebních nástrojů z rozmanitých perspektiv a za nejrůznějšími účely lze sledovat velmi hluboko do historie. Za předpokladu správné interpretace nám totiž hudební nástroj jako hmotný doklad jinak nehmotné hudební kultury může poodhalit mnohostranné informace týkající se historických estetických ideálů (hudebních, zvukových i výtvarných), provozovací praxe daného geografického, historického či společenského okruhu, úrovně řemeslného i obchodního vývoje a mnohých dalších aspektů. Chce-li tedy organolog zhodnotit historický vývoj určitého nástroje v jeho úplnosti, musí do výzkumu zahrnout širokou škálu typologicky různorodých pramenů a aplikovat při jejich interpretaci velmi rozmanité metody. Velká část organologické produkce se z uvedených důvodů vymezuje na dílčí výseky této široké problematiky (systematika, akustika, historie, technologie výroby, terminologie, pedagogika, archeologie, etnoorganologie, ikonografie...). Souhrnné práce obvykle pojednávají hudební nástroje obecně, naproti tomu publikací zaměřených na podrobné zhodnocení konkrétních nástrojů (zejména některých) v jejich celistvosti je stále překvapivý nedostatek.

Překonání tohoto deficitu si za cíl vytkla ediční řada nakladatelství Yale University Press, která pod názvem „Yale Musical Instrument Series“ publikuje od roku 2002 organologické monografie tematicky zaměřené na jednotlivé skupiny hudebních

nástrojů. V rámci této řady se tak dosud podařilo vydat devět svazků věnovaných převážně dechovým nástrojům: Jeremy Montagu: *Timpani nad Percussion* (2002); Ardal Powell: *The Flute* (2003); Geoffrey Burges – Bruce Haynes: *The Oboe* (2004); Trevor Herbert: *The Trombone* (2006); Eric Hoeprich: *The Clarinet* (2008); John Wallace – Alexander McGrattan: *The Trumpet* (2012); James B. Kopp: *The Bassoon* (2012); Stephen Cottrell: *The Saxophone* (2013); David Lasocki – Robert Ehrlich: *The Recorder* (2022). V roce 2023 rozšířila tuto řadu dlouho očekávaná monografie věnující se historii a původu moderního lesního rohu v celé jeho rozmanitosti – *The Horn*.

Právě lesní roh, použijeme-li tento název jako zastřešující termín pro celou skupinu jeho vývojových fází, patří k těm nástrojům, které na nové zhodnocení dlouho čekaly. Prvního uceleného a komplexního pojednání o své historii se nástroj dočkal teprve v roce 1960 díky monografii Reginalda Morleyho-Pegge (*The French Horn: some notes on the evolution of the instrument and its technique*; London: Ernest Benn), která vyšla jako třetí svazek ediční řady „Instruments of the Orchestra“. Autor v ní zúročil své znalosti a zkušenosti aktivního hornisty i vědomosti nabyté při rekatalogizaci sbírky dechových nástrojů pařížské konzervatoře a díky přátelství s W. F. H. Blandfordem a Philipem Batem. Také další publikace věnované tomuto nástroji vznikaly často jako důsledek zájmu aktivních hornistů o historii svého nástroje (Bernhard

Brüchle – Kurt Janetzky: *Kulturgeschichte des Horns. Ein Bildsachbuch*, Tutzing: H. Schneider, 1976; tiž autoři: *Das Horn. Eine kleine Chronik seines Werdens und Wirknes*, Bern: Hallwag AG, 1977), kterému tímto způsobem „[...] chtěli vzdát upřímný hold [...]“ vyprávěním o jeho fascinující historii a vývoji (Brüchle – Janetzky, 1976, op. cit., s. 7). Vývoj od jednoduchého zvířecího rohu k modernímu orchestrálnímu nástroji je natolik spletitý, že se autoři souhrnných pojednání museli vždy vypořádat s množstvím písemných, ikonografických a pochopitelně také hudebních pramenů. Technika hry a principy interpretace hornových partů z různých historických období jsou totiž v pochopení nástroje v jeho komplexnosti jednou z klíčových otázek, která si zaslouží vlastní pozornost (recentně např. John Humphries: *The Early Horn. A Practical Guide*, Cambridge: University Press, 2000). Celou šíři problematik spjatých s výzkumem lesního rohu představilo organologické sympozium v Michaelsteinu (*Jagd- und Waldhörner. Geschichte und musikalische Nutzung*, Augsburg: Wissner-Verlag, 2006) i další literatura věnovaná různým aspektům tohoto strhujícího nástroje, jejíž nárůst začal nabývat od druhé poloviny 20. století do dneška téměř geometrické řady.

Jakkoli by se mohlo zdát, že tento strmý nárůst vědecké i popularizační produkce spolehlivě uspokojil touhu po poznání nástroje a jeho vývoje, zůstávalo zde stále evidentní manko v podobě shrnující publikace typu monografie Morleyho-Pegge, která by pojednala lesní roh, jeho vývoj a historii v jejich celistvosti nově a aktuálně. V rámci ediční řady „Yale Musical Instrument Series“ se tohoto nesnadného úkolu ujali Renato Meucci a Gabriele Rocchetti.

Renata Meucciho není třeba dlouze představovat, neboť jeho rozsáhlá vědecká a publikační činnost je známa každému, kdo se zabývá organologií (mj. nositel Christopher Monk Award, Anthony Baines Memorial Prize či Curt Sachs Award za zásluhy v oboru). Méně povědomý je však pravděpodobně fakt, že Meucci vystudoval hru na kytaru a lesní roh na konzervatořích v Římě a Milánu a první dekádu své kariéry spojil právě s interpretační praxí, než se v 80. letech začal důsledně věnovat muzikologii (kromě početné produkce studií v odborných periodikách a sbornících zejména *Strumentaio. Il costruttore di strumenti musicali nella tradizione occidentale*, Venezia: Marsilio, 2008). K jeho nejnovějším počínům patří redakce sborníku z mezinárodní konference *Il corno da caccia. Musica a corte tra Piemonte ed Europa (secc. XVI-XIX)* konané v Turíně v roce 2020 (Olschki 2023), která demonstrovala rozmanitost témat zachycujících přerod loveckého rohu jako nástroje původně signálního k plnohodnotnému orchestrálnímu a jeho roli ve společenském kontextu zejména 17. a 18. století, kdy zaujímal zřetelně úlohu symbolu konkrétního sociálního a mocenského stavu.

Druhý z autorů, Gabriele Rocchetti, absolvoval hru na lesní roh na milánské konzervatoři, ale zájem o hudbu období baroka a klasicismu jej přivedl ke studiu hry na přírozenou rohu (Schola Cantorum Basiliensis pod vedením Thomase Müllera) a ke spolupráci s předními soubory zabývajícími se poučenou interpretací historické hudby. Kromě vlastní interpretační a pedagogické praxe se však dlouhodobě věnuje také teoretickému výzkumu svého nástroje v podobě konferenční, ediční a publikační činnosti (mj. články pro *Historic Brass Society Journal*,

Liuteria musica e cultura či Recercare), ve kterých se zaměřuje především na problematiku použití lesního rohu v hudbě různých historických epoch, jeho zavedení do klasické hudby a otázkám interpretační praxe těchto historických kompozic.

Meucci a Rocchetti se jako spoluautoři nepotkávají poprvé – společně se podíleli již na zpracování encyklopedického hesla „Horn“ pro druhé, revidované vydání *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* v roce 2001. Tento výstup a recenzovanou publikaci nedělí jen odborný žánr, ale rovněž rozmezí dvaadvaceti let, během nichž měli oba autoři možnost věnovat se výzkumu lesního rohu i studiu a analýze pramenů a stále narůstající literatury. Vzhledem k rozsahu informací bylo tudíž nutno uvážit koncepci knihy a určit metody interpretace.

Knihy postupuje ve výkladu chronologicky a je rozdělena do tří hlavních částí: první shrnuje nejstarší historii nástroje od doby antiky po baroko, druhá období klasicismu a v poslední pojednávají autoři etapu počínající aplikací strojiva na lesní roh a jeho další vývoj až k modernímu orchestrálnímu nástroji. Nejmodernější historii nástroje věnovali přitom proporčně menší prostor, neboť považují zdroje k tomuto tématu za dobře dostupné i v online prostředí (sopsis bibliografie zahrnuje též řadu odborných virtuálních zdrojů). Podobně přistupovali autoři také k některým dílčím aspektům výkladu – všude tam, kde je k tématu dostatek předchozí literatury, autoři poznatky „jen“ sumarizují a pro dílčí detaily odkazují na vhodné zdroje. Záměrně se monografie vyhýbá také specializovaným otázkám akustickým a rovněž komplexním biografickým hornistů, k nimž existuje dostatek tištěných i virtuálních zdrojů. Tento krok byl nezbytný, neboť i přes snahu o úsporné řešení

dosahuje kniha úctyhodného rozsahu (378 s.), který doplňují další přílohy dostupné online (Appendix I, II a III, celkem 238 s.).

Určitá simplifikace výkladu zřejmých a literaturou i prameny dostatečně podložených fakt je nahrazena detailnějším výkladem v tématech, kterým nebyla dosud věnována v rámci dostupné literatury pozornost přiměřená jejich významu (například italská role v dějinách a vývoji nástroje). Podrobnější a hlubší interpretace je předložena i v situacích, kdy dosavadní (a mnohdy nekriticky přejímané) poznatky podrobují autoři přísné kritice a usilují o jejich uvedení na pravou míru (týká se například autorství vynálezu invenčního lesního rohu či prvenství vynálezu strojiva). Ve všech těchto případech zpochybňují autoři dosavadní teze velmi precizně na základě detailního výzkumu a analýzy dostupných pramenů. Ostatně způsob, kterým autoři podporují svůj výklad množstvím ikonografických zdrojů a citací originálních pramenů, z nichž valná část je zpřístupněna buď přímo v knize nebo ve zmíněných online přílohách, je jedním ze zásadních přínosů knihy. Uvedené teze je tak možné ihned při četbě velmi jednoduše ověřit bez nutnosti dalších rozsáhlých rešerší.

Českého čtenáře jistě potěší pozornost, která je věnována českým zemím v procesu proměny signálního nástroje v nástroj umělecký a orchestrální (A. J. Hampel, C. Haudek, G. Stich-Punto) a mimo jiné i roli české aristokracie, která k zavedení loveckého rohu jako nezbytné součásti parforsního honu do střední Evropy přispěla. Jedinečnost hraběte Františka Antonína Šporka v tomto procesu, která byla v minulosti často přeceňována, autoři správně zpochybňují a výklad podávají velmi střídavě. Přestože však disponují velmi úctyhodným přehledem literatury i pramenů,

zůstaly pro ně z jazykových důvodů neznámé některé recentní publikace (zvláště Preissova revidovaná monografie F. A. Šporcka z roku 2003 či seriál *Sporckovské árie* Stanislava Bohadla vycházející v časopise Hudební rozhledy, 2009), které ozřejmují neznámá fakta a revidují některá dosavadní mylná tvrzení. Příkladem budiž často tradované mínění, že hrabě Šporck na základě svých zkušeností z Francie a zde získané obliby tohoto nástroje nechal vyučít hře své poddané a zasloužil se tak o zavedení nástroje v českých zemích. Tento názor nelze přisuzovat Ludwigu Gerberovi (1792), nýbrž tuto informaci předkládal opakovaně již sám hrabě Šporck prostřednictvím svých životopisů (*Leben Eines Herzlichen Bildes* [...] 1715, 1720) i svého dvorního básníka Gottfrieda Benjamina Hanckeho (mj. „*Brzy nás zabaví skupina muzikantů, / kde kdysi Čechové neznali lesní roh, / který Šporck poprvé přinesl z země Frantů. / Ten nástroj šíří se, jak by měl tucet noh.*“, Popis Lázní Kuks v Čechách, 1722, překlad S. Bohadla, 2009). To jsou však v kontextu celé knihy jen dílčí marginálie, které celému výkladu nikterak neubírají na vědecké přesnosti.

V předmluvě knihy vyslovili autoři záměr přiblížit čtenářům zejména ta témata týkající se lesního rohu a jeho vývoje, která nejsou běžně dostupná a dohledatelná ve webových zdrojích, a soustředili se z toho důvodu na detailní výzkum originálních pramenů (kromě písemných a ikonografických též na dochované exempláře nástrojů ve světových sbírkách) a jejich pečlivou analýzu. Je nutno říci, že toto je skutečně jedním z největších přínosů práce. Autorům se v ní povedlo shrnout historii lesního rohu přehledně, logicky a způsobem vyčerpávajícím možnosti komplexní monografie. Známé poznatky a fakta jsou prezentovány přehledně, stručně a přesto komplexně, tradované mýty jsou vyvráceny logickou analýzou pramenů. Výklad je zároveň čtivý i střízlivý a kromě známých fakt odhaluje čtenářům řadu nových a dosud neznámých poznatků. Z celého díla vysvítá nejen velké zaujetí obou autorů pro tento nástroj, ale především metodologická čistota, jež činí z publikace velmi zdařilý výsledek dlouholetého očekávání, které se touto knihou podařilo velmi důstojně naplnit.

TEREZA ŽŮRKOVÁ